

Sčítání bezdomovců ve městě Brně

Tisková zpráva o výstupech projektu

Magistrát města Brna, Odbor sociální péče

Autoři zprávy:

Mgr. Magda Hežová, Mgr. Roman Loukota, Mgr. Ladislav Ptáček,
Mgr. Jiří Sejbal, Mgr. Martin Stanoev

Sčítání bezdomovců 2010

Odbor sociální péče Magistrátu města Brna prostřednictvím Oddělení sociální prevence a pomoci připravil a zrealizoval opakování projektu „Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010“. Akce byla současně realizována jako jedno z opatření projektu, který město prostřednictvím Centra sociálních služeb, p.o. realizuje v rámci právě probíhajícího „Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení“, který pro rok 2010 vyhlásila Evropská komise.

1 / Co je projekt sčítání bezdomovců a k čemu slouží?

Projekt „Sčítání bezdomovců“ je v dnešní době již relativně známým a respektovaným nástrojem zjišťování dat v oblasti sociální práce s lidmi bez domova a bez přístřeší. Hned na tomto místě však musíme konstatovat, že než „sčítání“ je adekvátním termínem spíše „kvalifikovaný odhad“, protože žádný z modelů „sčítání“ není schopen zajistit stoprocentní zajištění dat.

V Brně tento projekt proběhl poprvé v roce 2006. Kromě Brna proběhly obdobné projekty také v dalších městech (Praha, Ostrava, Plzeň). Brno je druhým městem v ČR, které tento projekt zopakovalo.

Projekt sčítání bezdomovců má dva základní cíle:

1) Zjistit, a v letošním roce také aktualizovat, informace o počtech lidí bez domova, jejich struktuře, místech kde žijí, apod. Tyto kvantitativní údaje doplňují a dokreslují aktuální znalost problematiky města a dalších pracovišť, která se problematikou lidí bez domova zabývají. Zjištěná data jsou také důležitá jako podklady pro další plánování rozvoje adekvátních sociálních služeb, projektů apod.

2) Údaje z projektu „Sčítání bezdomovců“ spolu s ostatními fakty, které má k dispozici město nebo ostatní organizace, přispívají k prohlubování odborných znalostí o fenoménu bezdomovství nejen v městě Brně, ale v celé ČR. Tyto a podobné údaje jsou pak dále používány pro další vědecká bádání a výzkumné projekty.

Cílem brněnského projektu bylo zjistit především kvantitativní data, která jsou pro odborníky v sociální práci s cílovou skupinou lidí bez domova jinak těžko dostupná a jen stěží zjistitelná. **Cílem nebylo** učinit hloubkový kvalitativní výzkum. Kvalitativní zjištění je možné získat z jiných zdrojů (např. analýza spisových dokumentů). I takové informace budou součástí podrobné zprávy o situaci lidí bez domova, kterou Odbor sociální péče Magistrátu města Brna připraví k publikaci během několika příštích měsíců jako další výstup tohoto projektu a Evropského roku chudoby v Brně.

Kromě této zprávy bude jako podrobný výstup projektu zpracována a publikována *podrobná analýza o fenoménu bezdomovství* a součástí tohoto textu a pro ilustraci prezentovaných údajů budou uváděny i ilustrativní kvalitativní sondy.

Chudoba a bezdomovství (jako její extrémní projev) jsou fenomény, které si zaslouží naši trvalou, hlubokou a citlivou pozornost. Tyto fenomény je potřeba zkoumat s velkou vytrvalostí a naléhavostí. S pokorou hledat odpovědi na všechny velké otázky, které jsou před nás v každé době kladeny. Naše odpovědi by proto neměly zůstat jen v oblasti praktických opatření a možných řešení, ale ovlivňovat také oblast etiky a lidské důstojnosti.

2 / Metoda výzkumu

Zvolená metoda výzkumu byla navržena jako kombinace více různých technik sběru dat, aby co nejlépe vyhovovala zadání celého projektu. V první fázi tedy proběhl jednorázový terénní výzkum, který byl posléze doplněn počty lidí bez domova, pobývajících v rozhodné době, v azylových i neazylových zařízeních (nemocnice, komerční ubytovny, věznice).

Samotný terénní výzkum probíhal formou jednorázového sčítání, kdy v časovém rozpětí tři hodin skupina expertů a dobrovolníků, v předem stanovených lokalitách města Brna, sečetla osoby bez domova. Zvolenou metodu sčítání lze chápat jako kvalifikovaný odhad, neboť byla založena na pozorování expertů a vyškolených dobrovolníků z řad studentů sociálních oborů a to bez dalšího přímého dotazování sčítaných. Tato metoda byla obdobně použita i v předchozím sčítání v roce 2006.

Účastníci terénního výzkumu provedli kvalifikovaný odhad počtu lidí bez domova v celkem 50 okresech, které zahrnovaly téměř všechny ulice města Brna, prostředky městské hromadné dopravy, zahrádkářské kolonie a další místa, ve kterých lidé bez domova mohou přebývat nebo nocovat.

Tato metoda terénního výzkumu byla zvolena z důvodů srovnatelnosti s údaji předchozího sčítání v roce 2006. Oproti předchozímu sčítání byly tentokrát do terénního sčítání zahrnuty i obtížně dostupné a tudíž potenciálně rizikovější lokality – tedy především zahrádkářské kolonie, vybydlené domy, odstavené vlakové soupravy atd. Dalším důvodem hovořícím ve prospěch použité metody, nevyužívající přímé dotazování, bylo zachování soukromí a pocitu bezpečí lidí bez domova na straně jedné a bezpečí sčítacích komisařů na straně druhé.

Následné doplnění údajů terénního výzkumu proběhlo ve spolupráci s předem vytipovanými zařízeními poskytujícími sociální služby (nocleh nebo ubytování) lidem bez domova, komerčními ubytovnami, zdravotnickými zařízeními a na základě údajů pravidelně poskytovaných Vězeňskou službou ČR. Ke dni terénního sčítání nám tyto instituce poskytly údaje o počtu aktuálně pobývajících osob bez domova.

Jsme si vědomi, že fenomén bezdomovství je velmi těžce zachytitelný jakoukoliv technikou kvantitativního šetření, proto je třeba ke konečnému výsledku přistupovat jako k přibližnému údaji. Námí zvolený postup sčítání vycházel především ze znalosti dané problematiky, kdy část výzkumníků s cílovou skupinou dlouhodobě pracuje a též ze zkušenosti s minulým sčítáním. Z těchto znalostí vycházela i příprava terénní části výzkumu – jako vytipování lokalit výskytu lidí bez domova i samotné rozpoznání cílové skupiny. Samotný terénní výzkum by ovšem byl, bez doplnění o informace získané od zmíněných institucí, neúplný a jeho vypovídající hodnota nízká. Naší snahou bylo docílit co nejpřesnějších výsledků, tedy co nejvyšší validity výzkumu.

Na základě těchto skutečností jsme se snažili eliminovat potenciální nedostatky. Samotné terénní sčítání probíhalo v době, kdy lidé bez domova, kteří pobývají v azylových zařízeních,

jsou již v těchto zařízeních přítomni, čímž jsme se pokusili zabránit možnému dvojitému sečtení osob. Pro samotný výzkum v terénu bylo záměrně zvoleno zimní období a to z důvodu největší obsazenosti azylových zařízení naší cílovou skupinou. Vycházelo se tedy z předpokladu nižšího výskytu lidí bez domova přímo v ulicích města, kde je zjišťování jejich počtu nejobtížnější, s úmyslem minimalizovat počet nezachycených osob. Riziku nezachycení některých osob či duplicity jejich sečtení se při takto koncipovaném výzkumu přesto nelze zcela vyhnout.

Hodnotu tohoto výzkumu zvyšuje také fakt, že údaje v něm obsažené je možné srovnávat a interpretovat také ve vztahu k obdobnému projektu města v roce 2006.

Domníváme se, že konečný výsledek celého projektu „Sčítání bezdomovců 2010“ lze, na základě výše uvedených skutečností, **považovat za minimální možný počet osob bez domova, odrážející reálnou situaci ve městě Brně**. Oprávněně předpokládáme, že se situace, kterou se tento výzkum zabývá, dotýká ještě širšího okruhu lidí.

3 / Vymezení cílové skupiny

Cílovou skupinou sčítání byli lidé žijící na ulici, v nestandardních podmínkách a v různých typech zařízení, poskytujících sociální služby lidem bez trvalého bydlení. Pro potřeby vymezení této cílové skupiny byla využita evropská typologie ETHOS Evropské federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (FEANTSA)¹, která umožňuje uchopit fenomén bezdomovství v širším smyslu a která byla rozšířena o návrh národních subkategorií pro ČR².

Do projektu sčítání lidí bez domova v městě Brně byli tedy zahrnuti osoby definované jako:

1) osoby bez střechy:

- *osoby přežívající venku*

(lidé přežívající na ulici, ve veřejně přístupných prostorách, jakými jsou nádraží, veřejné dopravní prostředky, odstavené vagony, stany, garáže, sklepy atd; v této kategorii jsou také zahrnuti osoby užívající k přenocování noční pobytové místnosti některých zařízení sociálních služeb tzv. krizová noční centra, která nejsou lůžková, ovšem pobyt zde je legální a poskytuje možnost přečkat noc v teple a s možností základní hygieny)

- *osoby v noclehárně*

(lidé bez standardního bydliště, kteří využívají k přenocování nízkoprahové noclehárny)

2) osoby bez bytu:

- *osoby v ubytovnách pro bezdomovce*

(lidé obývající azylové domy a přechodné ubytovny, tedy ženy v azylových domech, matky či otcové s dětmi v azylových domech, rodiny v azylových domech, osoby v domech na půl cesty a lidé v komerčních ubytovnách, kteří nemají jinou možnost bydlení)

- *osoby v pobytových zařízeních pro ženy*

(ženy ohrožené domácím násilím pobývající na skryté adrese nebo v azylovém domě)

- *osoby před opuštěním instituce*

(osoby opouštějící věznice a vazební věznice, které nemají po propuštění možnost bydlení a dále osoby opouštějící zdravotnická zařízení, u nichž je délka hospitalizace ovlivněna absencí bydlení)

3) nejisté bydlení:

- *osoby žijící v nejistém bydlení*

(osoby nezákonně obývající cizí pozemek či budovu např. v zahrádkářských koloniích)

¹ www.feantsa.org

² Hradecký, I. et al: *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: 2007

4) nevyhovující bydlení

- *osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách*

(lidé obývající mobilní obydlí, jako například maringotky, karavany a hausbóty bez jiné možnosti bydlení; dále osoby žijící v nestandardních budovách, které nejsou určeny k bydlení jakými jsou nouzové přístřešky, boudy, chatrče, baráky či zahradní domky a staveniště ovšem se souhlasem majitele a konečně lidé obývající provizorní stavby, například budovy bez kolaudace).

Výzkumným záměrem tedy bylo odhadnout a sečíst co nejpřesněji počet všech osob, které svým způsobem života odpovídají a naplňují některé z uvedených kritérií typů bezdomovství.

4 / Organizace projektu

V projektu „Sčítání bezdomovců 2010“ bylo naším úsilím zachytit lidi z výše uvedené cílové skupiny v jednom okamžiku na různých místech, o kterých se vědělo či předpokládalo, že se zde mohou vyskytovat.

Město Brno bylo rozděleno na 50 sčítacích okrsků. Obydlenou část města Brna, včetně velkých nákupních center, pokrývalo 33 okrsků, 8 okrsků zahrnovalo oblasti zahrádkářských kolonií a jiných odlehlých lokalit města Brna a zbývajících 9 sčítacích skupin monitorovalo vybrané linky městské hromadné dopravy

Sčítací komisaři se shromáždili s předstihem již v 17:00 a během dvouhodinové přednášky byli proškoleni v tématu a seznámeni s podrobnostmi projektu. Samotné sčítání proběhlo ve čtvrtek 11. března 2010 v době mezi 19:00 – 22:00 hodinou. Celkově se na přípravě a vlastní realizaci projektu podílelo 121 osob, z nichž 119 zároveň vykonávalo roli „sčítacího komisaře“. Tito komisaři byli rozděleni do dvojic či trojic (s přihlédnutím k rizikosti lokality). Jejich úkolem bylo zmapovat v rozhodné době přidělený okrsek a zaznamenat počet osob bez domova. Každá skupinka sčítatelů byla vybavena mapou přesně určené lokality a sčítacím archem, do kterého získané údaje přenesla. Údaje byly zaznamenávány v kategoriích muž x žena a přibližný věk respondenta: mladý věk (do 25 let), střední věk (26 – 60 let), starší věk (61+).

Dále byly do konečného výsledku započítány údaje od poskytovatelů sociálních služeb, kteří pracují s lidmi bez domova a mimo jiné jim poskytují služby azylového bydlení (noční krizové centrum, noclehárna, ubytovna, byt) a od ostatních poskytovatelů sociálních služeb, kteří poskytují lůžkové služby osobám, a které by jinak v daném okamžiku byly lidmi bez domova. Tato zařízení byla kontaktována v předstihu, aby byla schopna ke dni sčítání zaznamenat informace o počtu těchto osob.

Podobně jsou do výsledku zahrnuty údaje o osobách, které jsou aktuálně na území města v hospitalizaci nebo ve výkonu vazby či trestu odnětí svobody a údaje o občanech města Brna, kteří využívají na území města služeb komerčních ubytoven, protože nemají jinou možnost bydlení.

5 / Výsledky projektu

Pro zjednodušení prezentace a zvýšení transparentnosti zjištěných výsledků budeme údaje uvádět podle následujících kategorií (které odpovídají kategorizaci lokalit a zařízení, ve kterých sčítání proběhlo):

1) Lůžková zařízení

Kategorie „lůžková zařízení“ zahrnuje azylové ubytování různého stupně (noclehárny, ubytovny, byty) zaměřené na cílovou skupinu osob v problematické bytové situaci. Jsou zde zahrnuty veškeré azylové domy v Brně (pro osoby tzv. sociálně vyloučené, pro mladé dospělé, pro osamělé rodiče s dětmi) i domy na půli cesty, které nejsou primárně určeny pro lidi bez domova.

2) Noční krizová centra

Noční krizová centra jsou nelůžková zařízení pro bezdomovce, ve kterých je možnost přečkat noc bez nároku na lůžko. Tuto možnost využívají lidé, kteří z jakýchkoli důvodů nemohou nebo nechtějí využít vhodnější služby při řešení své aktuální situace. Tato zařízení bývají v provozu v zimních měsících.

3) Instituce

Nemocnice, léčebny, věznice.

4) Komerční ubytovny

Jedná se o ubytovny komerčního typu, levnější cenové kategorie, jejichž pomocí někteří lidé řeší svoji bytovou otázku, protože nemají jiné možnosti k uspokojení potřeby bydlení.

5) Terénní sčítání

Údaje o lidech pohybujících se v „terénu“: v ulicích, zahrádkářských koloniích a jiných místech (viz sdělení v předchozích subkapitolách).

Základní výsledky:

	Věk	Lůžková zařízení	Noční centra	Komerční ubytovny	Instituce	Terénní sčítání	CELKEM
Muži	do 25 let	20	4	8	6	13	51
	26 – 60 let	163	33	96	138	372	802
	61 a více	33	5	9	38	22	107
	nezjištěno	-	4	-	-	16	20
	Σ:	216	46	113	182	423	980
Ženy	do 25 let	40	2	5	0	4	51
	26 – 60 let	141	7	43	16	81	288
	61 a více	8	2	5	12	4	31
	nezjištěno	-	2	-	-	1	3
	Σ:	189	13	53	28	90	373
Děti		0	0	0	0	1	1
CELKEM		405	59	166	210	514	1.354

Tabulka č. 1: Přehled výsledků „Sčítání bezdomovců 2010 v Brně“

Základní výstupy sčítání

- Celkem bylo při projektu „Sčítání bezdomovců 2010“ zaznamenáno **1.354 osob**. Z toho je **980 mužů** (72,4%) a **373 žen** (27,6%) (viz Tabulka 1 a Graf 1).
- Rozložení do věkové struktury je následující: v kategorii **do 25 let** bylo **102 osob**, v kategorii **26 – 60 let** bylo **1090 osob** a v kategorii **nad 60 let** bylo **138 osob**. U 23 osob se nepodařilo odhadnout věk. Při terénním sčítání bylo zaznamenáno také jedno dítě (viz Graf 2).
- Podle míst sčítání bylo zaznamenáno v lůžkových zařízeních 405 osob, v nočních centrech 59 osob, dalších institucích 210 osob, v komerčních ubytovnách 166 osob. Terénním sčítáním bylo zaznamenáno 514 osob (viz Graf 3).

Srovnání výsledků a jejich interpretace ve srovnání s údaji sčítání v roce 2006

- Podle srovnání s údaji z roku 2006 bychom mohli konstatovat, že lidí bez domova jednoduše přibýlo. **Celkové číslo je vyšší o 175 osob** (to představuje nárůst +14,8%).

Domníváme se (jak vyplývá také z dalších komentářů), že podle reálného předpokladu lidí bez domova na území města Brna skutečně přibýlo. Současně také předpokládáme, že vyšší číslo je zčásti dáno důkladnějším a preciznějším mechanismem provedeného terénního sčítání (v roce 2006 bylo v „terénu“ sečteno 407 osob, v letošním roce již 514 osob). Jak je který z faktorů významným činitelem je možné jen stěží vymezit.

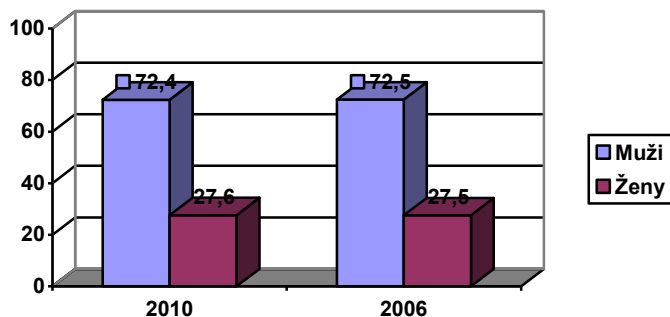
- Celkový počet osob v lůžkových zařízeních se změnil pouze nepodstatně, jelikož v průběhu čtyř let nedošlo k podstatnému rozšíření ubytovací kapacity pro osoby v sociální tísni. V roce 2006 bylo zaznamenáno 380 osob a v roce 2010 to bylo 405 uživatelů těchto sociálních sužeb. Dochází tedy ke stále většímu využívání stávajících kapacit azylových zařízení.

- Mění se situace v nočních krizových centrech (NKC). Počet osob v těchto zařízeních v roce 2006 byl 45 a v roce 2010 již 59. Nárůst v této kategorii je výrazný (zvláště u žen) a je patrné, že NKC jsou využívána hojně. V průběhu čtyř let se také rozšířila nabídka těchto zařízení a místo dvou nočních center jsou přes zimní sezónu v provozu zpravidla čtyři (v době sčítání 2010 byly v provozu již jen tři centra).

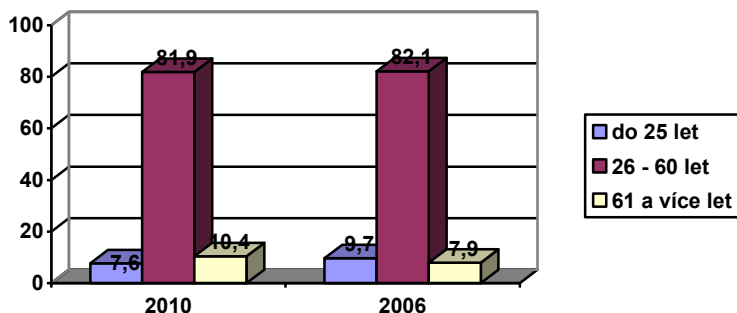
- K největšímu nárůstu osob došlo v kategorii „Instituce“, v rámci této kategorie především v nemocnicích. V roce 2006 bylo v rámci této kategorie sečteno 130 osob, v letošním roce to bylo ale již 210 (+ 61%).

- Jak jsme již uvedli, za relevantní údaj k získávání údajů z komerčních ubytoven považujeme skutečnost, kdy osoba využívá komerční ubytovnu v Brně i tehdy, kdy je v Brně přihlášená k trvalému pobytu. V takovém případě předpokládáme, že se jedná o osobu, která v daném okamžiku nemá lepší způsob řešení bytového problému. V roce 2006 bylo takových osob celkem 217, v letošním roce to bylo 166 osob (- 23%). Tento model *nezahrnuje* lidi bez domova s trvalým bydlištěm mimo město Brno, kteří ale problém řeší stejným způsobem.

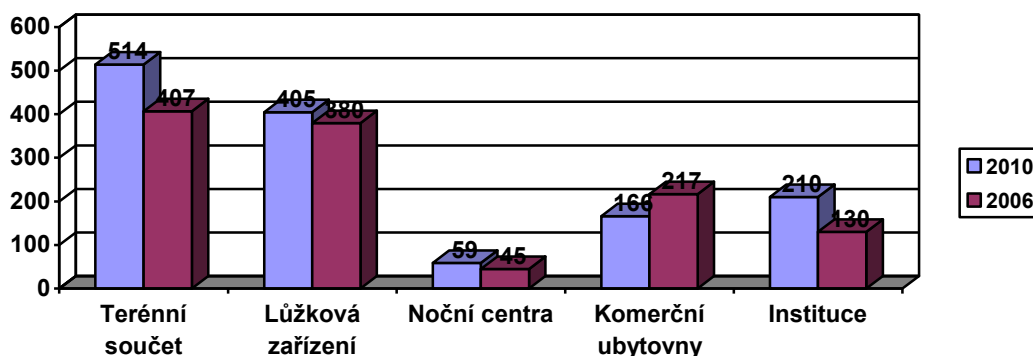
Poměr mužů a žen je konstantní: rozdíl v počtu mužů a žen při sčítáních v roce 2006 a v roce 2010 je pouze ±0,1%. Mírně klesl počet „mladých bezdomovců“ (tj. osob do 25 let) a to o 2,0%, naopak mírně vzrostl počet bezdomovců – seniorů (61+) a to na 10,4% (+2,5% oproti roku 2006).

Graf č. 1: Poměr mužů a žen v obou projektech sčítání (údaje jsou v %)

Graf č. 2: Věkové rozložení lidí bez domova v obou projektech sčítání (údaje jsou v %)

Graf č. 3: Rozložení lidí bez domova podle místa sečtení v obou projektech sčítání (údaje jsou v abs.)

Souhrn

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že lidí bez domova na území města Brna přibýlo, a že narůstá počet lidí, kteří nemají dostatek zdrojů k řešení vlastní bytové problematiky. Lidí bez domova přibýlo ve všech sledovaných kategoriích vyjma osob v komerčních ubytovnách. Narůstá však počet osob, které využívají azylová zařízení a sociální služby. Stejně tak roste počet osob, které využívají lékařské péče formou hospitalizace ve zdravotnických zařízeních. Skupina lidí bez domova mírně stárne, přibývá bezdomovců – seniorů, sčítání naopak zachytilo méně „mladých bezdomovců“, poměr mužů a žen zůstává vyrovnaný. Jak jsme již uvedli, podrobná analýza bude zpracována a publikována během několika příštích měsíců.

6 / Partneři projektu

Partnery projektu, kteří významně participovali na úspěšné realizaci projektu, byly Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Evangelická akademie – Vyšší odborná škola sociálně právní v Brně (Opletalova ul.) a Vyšší odborná škola sociální (Kotlářská ul.). Z těchto tří škol se projektu zúčastnilo v roli sčítacích komisařů celkem 90 studentů.

Za technickou pomoc při organizaci a zajištění realizace projektu děkujeme také Dopravnímu podniku města Brna, a.s. a Turistickému a informačnímu centru města Brna.

V Brně, dne 22. března 2010
autoři